

„WIERUSZOWSKI POWIAT Z MAPĄ I KOMPASEM” – EDUKACJA LEŚNA W RAMACH PRODUKTU TURYSTYCZNEGO

Rafał Barszczewski

Streszczenie. „Każdy człowiek w wielu momentach swojego życia styka się z lasem, doświadcza jego piękna, mądrości, niepodważalnych odwiecznych praw. Większość ludzi kocha las, ale też niemały odsetek swoją miłość do lasu wyraża w sposób zaborczy, bezmyślny, pozbawiony perspektywicznych wizji. Powstaje problem – co należy zrobić, by pojęcie las było rozumiane przez wszystkich ludzi jednoznacznie, zgodnie z rolą, jaką temu ekosystemowi przydzieliła przyroda? Co zrobić, by człowiek nauczył się korzystać z dóbr lasu w sposób rozumny, rozsądny? Wydaje się, że ogromną szansą na rozwiązanie tego problemu będzie prawidłowo prowadzona edukacja przyrodniczo-leśna.” (Jakubowska). Podobne pytania i taka właśnie odpowiedź jak u P. Aliny Jakubowskiej stanowiły podstawy dla zespołu opracowującego koncepcję nowego produktu turystycznego Powiatu Wieruszowskiego. Produkt turystyczny „Wieruszowski powiat z mapą i kompasem” zainspirowany jest biegami na orientację, które cieszą się ogromną popularnością w Powiecie, a działające tu kluby stanowią ścisłą krajową czołówkę. Zawodnicy tych klubów zdobywają medale Mistrzostw Polski i Mistrzostw Europy. W lasach na terenie Powiatu organizowane były już imprezy rangi Mistrzostw Polski i Mistrzostwa Europy w radioorientacji sportowej. Bazą do organizacji zawodów, treningów oraz zabaw dla dzieci i młodzieży są lasy. To właśnie w lasach wyznaczane były na czas zawodów „trasy” i punkty kontrolne, które odnajdywali uczestnicy.

Słowa kluczowe: produkt turystyczny, powiat Wieruszów, mapa

„WIERUSZÓW COUNTY WITH A MAP AND A COMPASS”
– FOREST EDUCATION WITHIN THE TOURIST PRODUCT

Abstract. “Everyone in many moments of his life gets into contact with the forest, experiencing its beauty, wisdom, eternal incontestable rights. Most

people love the forest, but also a considerable percentage of them expresses their love for the forest in a possessive, thoughtless, devoid of perspective vision. The question arises – what should I do, that the concept of forest was understood clearly by all people, in accordance with the role that nature has allocated to this ecosystem? What do I do that man learned to use the wealth of the forest in an intelligent and reasonable way?

It seems that a great opportunity to solve this problem will be properly carried out natural-forest education.” Similar questions and just such a response as in Ms. Alina Jakubowska became the basis for the team that developed the concept of a new tourist product of Wieruszow County. “Wieruszow district with a map and a compass” tourist product was inspired by orienteering, which enjoys great popularity in the district, and local clubs are domestic leaders. Players of these clubs win medals at Polish and European Championships. In the forests in the district there were already organized events at the rank of Polish Championships and European Championships in sport radioorienteering. The base for the organization of competitions, training sessions and games for children and young people are the forests. It was in the forests that, for the time of competitions held, were designated “routes” and checkpoints to be discovered by the participants.

Keywords: tourism product, Wieruszów District, map

Logo produktu

Zainspirowani popularnością tych sportów oraz wsparci merytoryczną pomocą Pana Adama Śliwakowskiego – wybitnego trenera i wychowawcy, prekursora tych sportów w Powiecie Wieruszowskim, a także Pana Wojciecha Bąka Nadleśniczego Nadleśnictwa Przedborów i Pana Jarosława Krzyszostanka – Leśniczego Leśnictwa Szustry, Mistrza Polski Leśników w biegach na orientację i Wicemistrza Europy Leśników w biegach na orientację stworzyliśmy produkt turystyczny, którego podstawą są walory tutejszych lasów.

Ryc. 1. Logo produktu „Wieruszowski powiat z mapą i kompasem”

Fig. 1. The logo of the product „Wieruszów district with a map and compass”

W sześciu kompleksach leśnych wyznaczone zostały stałe (dostępne cały rok) „trasy” do biegów i marszów na orientację. Na każdej „trasie” umieszczonych jest

35 punktów kontrolnych. Są to dębowe kołki o średnicy 14–16 cm wystające ponad poziom gruntu na wysokość ok. 1–1,3 m. Oznakowane są w sposób typowy dla sportów orienteeringowych, na każdym znajduje się perforator o niepowtarzalnym wzorze, służący do potwierdzania odnalezienia danego punktu kontrolnego. Turysta posługując się mapą z naniesionymi punktami kontrolnymi oraz kompasem lub urządzeniem GPS wędruje po lesie szukając kolejnych punktów kontrolnych. Łącznie z mapą każdy otrzymuje kartę do potwierdzania za pomocą perforatora odnalezienia punktu. Mapy i karty są do nabycia w każdym gospodarstwie agroturystycznym, punkcie informacji turystycznej oraz w kilku obiektach noclegowych i gastronomicznych działających całą dobę przez wszystkie dni w tygodniu. Na osoby, które odnajdą przynajmniej 30 z 35 punktów kontrolnych czekają brązowe Odznaki Powiatowe Orienteeringu Sprawnościowego. Dla tych, którzy takiego „wyczynu” dokonają na trzech „trasach” przygotowano odznaki srebrne, a na sześciu odznaki złote. Odznaki przyznaje komisja powołana przez Starostę Wieruszowskiego Andrzeja Szymanka. Jest to produkt złożony, którego pozostałymi elementami są: oferta gospodarstw agroturystycznych, oferta kulinarna, w tym „Markowe Produkty Powiatu Wieruszowskiego”, pomniki przyrody, zabytki, folklor. Aspekty edukacji leśnej realizowane są poprzez opracowany przewodnik „Przyrodnicze wędrowki po Powiecie Wieruszowskim”. Przewodnik ten odnosi się do każdej „trasy” i pozwala wędrującemu turyście poznawać las i jego mieszkańców. Przewodnik zbudowany jest w formie wędrowek odpowiadających poszczególnym „trasom”.

W ramach każdej takiej wędrowki turysta poznaje różne typy lasu, funkcje jakie pełni, jego mieszkańców – zarówno rośliny jak i zwierzęta. Turysta uczy się rozpoznawać drzewa, krzewy, tropy zwierząt. Co najważniejsze informacje zawarte w prze-

Fot. 1. Przykład punktu kontrolnego. Na każdym znajduje się perforator o niepowtarzalnym wzorze, służący do potwierdzania odnalezienia danego punktu (fot. R. Barszczewski)

Photo 1. Example of the checkpoint. At each of such places there is a perforator of a unique pattern, used to confirm the finding of a point

wodniku skorelowane są dokładnie z tym co turysta widzi wokół wędrując określoną „trasą”. Ma okazję dotknąć opisywanych drzew, poczuć ich zapach, znaleźć, porównać szyszki, grzyby, jagody itp. Jednocześnie turysta otrzymuje informacje o zasadach udostępniania lasów, zasadach wstępu i rodzajach zakazów obowiązujących w lasach, o zasadach zachowania się w lesie.

W sposób praktyczny wyjaśnione są wszelkie kwestie związane ze stosowaniem przepisów rozdziału 5 ustawy o lasach. Przewodnik ten dostępny będzie w wersji papierowej i elektronicznej, dostosowanej do wydruku przez każdego kto wybiera się na wędrowką po wieruszowskich lasach. Określenie „trasy” nie przypadkiem podawane jest w cudzysłowie. Istotą tego produktu jest bowiem wędrowanie po lesie w sposób do pewnego stopnia dowolny. Turysta wybiera sobie od którego do którego punktu chce wędrować i jaką drogą zmierzać kierując się mapą i wskazaniem kompasu lub GPS. Punkty wyznaczone zostały w uzgodnieniu z każdym właściwym leśniczym, w sposób taki, aby turyści nie wędrowali przez obszary rezerwatów oraz ostoje zwierząt. „Trasy” wyznaczone są w kompleksach leśnych, w których prowadzona jest normalna gospodarka leśna, a jedna z wędrowek opisanych w przewodniku jest tak skonstruowana, aby turysta poznawał zasady hodowli lasu i gospodarowania w lasach. Wszystkie informacje poświęcone poszczególnym gatunkom podawane są w podobnym schemacie obejmującym podstawowe dane o gatunku, biotopie i warunkach niezbędnych do jego funkcjonowania oraz dane jak postępować, aby nie szkodzić. Każda taka trasa, to swego rodzaju otwarta ścieżka edukacyjna. Turysta dokonując zakupu mapy otrzymuje (na rewersie mapy) informacje o najbliższych gospodarstwach agroturystycznych, innych obiektach noclegowych i gastronomicznych, o atrakcjach turystycznych Powiatu Wieruszowskiego i innych szlakach turystycznych (rowerowych, konnych, wodnych). Produkt zakłada, że turysta amator orienteeringu poświęca dwa-trzy dni na pokonanie jednej „trasy” i korzysta przy tym z oferty noclegowej, gastronomicznej, i innej na terenie Powiatu. Produkt skierowany jest do wszystkich szukających ciekawych form aktywnego wypoczynku, a jego pełne i ciekawe wykorzystanie związane jest nierozdzielnie z aspektami edukacji leśnej. Każdy może bowiem wędrować od punktu do punktu nie korzystając z komponentu edukacyjnego, ale iść i nic nie zobaczyć, albo zobaczyć i nie wiedzieć co...

Produkt mógł powstać dzięki przychyłności Nadleśniczego Nadleśnictwa Przedborów i dzięki zapisom art. 26 ustawy z dnia 28 września 1991r. o lasach, który mówi, że lasy stanowiące własność Skarbu Państwa są udostępniane dla ludności (w tym także na cele turystyki pieszej, rowerowej i pod pewnymi warunkami konnej). Ustawa dopuszcza także inną formę udostępniania lasu tj. na cele zbierania płodów runa leśnego, co również stanowi element omawianego produktu. W trakcie budowy „tras”, zachowano zawarte w ww. ustawie wyjątki w udostępnianiu lasów i stały zakaz wstępu do lasów stanowiących: uprawy leśne do 4 m wysokości, powierzchnie doświadczalne

i drzewostany nasienne, ostoje zwierząt, źródła rzek i potoków i obszary zagrożone erozją. Mając na uwadze powyższe warunki oraz inne specyficzne kwestie związane z zagospodarowaniem i hodowlą lasu leśnicy akceptowali rozmieszczenie punktów kontrolnych. Z uwagi na fakt, że pojęcie „tras” jest tu bardzo szerokie, a sposób poruszania się turystów zachowuje dużą dowolność kwestie powyższych zakazów zawarte są w informacji dla turysty zamieszczonej na każdej mapie oraz w Przewodniku.

„Ochrona i zrównoważony rozwój lasów” to jedno z podstawowych założeń polityki ekologicznej państw lat 2009–2012 z perspektywą do roku 2016

Polska Polityka Kompleksowej Ochrony Zasobów Leśnych jako podstawy swojego programu przyjmuje „spodziewany wzrost zapotrzebowania na wszystkie funkcje lasu” i działania opisuje w trzech obszarach: technologicznym, edukacyjnym i badawczym. Dyskusja nt. form edukacji leśnej, podmiotów odpowiedzialnych za jej realizację, sposobów prowadzenia i źródeł finansowania zajmuje uwagę leśników, ale także samorządów stykających się na co dzień z problemami pojawiającymi się przy realizacji projektów z zakresu ochrony środowiska (budowa kanalizacji, oczyszczalni ścieków, składowisk śmieci itp.), przy nadzorze nad przestrzeganiem zasad ładu i porządku w gminach (problemy rzutu nieoczyszczonych ścieków, zaśmiecania i złego gospodarowania nieruchomościami, spalania odpadów powodujących emisję szkodliwych związków do atmosfery), a także niewłaściwego korzystania z wód powierzchniowych z kopalini itp. Wiele z tych problemów wynika z niskiej świadomości ekologicznej mieszkańców. Samorządy jako jednostki administracji publicznej na mocy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zobowiązane są do kształtowania właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody (art. 2 i 3 ustawy). Największy wpływ na kształtowanie i prowadzenie edukacji leśnej ma PGL Lasy Państwowe. Także propagowanie turystyki przyrodniczo-leśnej oraz jej charakter zależeć będzie od leśników, ale ich współpraca z samorządami również wydaje się nieodzowna. Dowodzą tego m.in. projekty prezentowane na dwóch konferencjach organizowanych przez Towarzystwo Przyjaciół Lasu (Jedlnia 2007 i Lasy Janowskie 2008).

W ostatnich latach obserwuje się również na obszarze Powiatu Wieruszowskiego rosnące zainteresowanie rekreacją i wypoczynkiem na obszarach leśnych. Lasy Powiatu Wieruszowskiego uznawane są za atrakcyjne turystycznie. Dla Powiatu położonego w centralnej części kraju, przy drogach krajowych nr 8 (Wrocław – Warszawa) i nr 14 (Walichnowy – Łódź), na obszarze którego nie ma gór, jezior, unikalnych zabytków przyciągających rzesze turystów, lasy i dolina rzeki Proсны to podstawowe atuty turystyczne. Badania przeprowadzone przez Agatę Balińską na obszarze wschodniej Polski (pod wieloma względami obszary badane odpowiadają obszarowi Powiatu Wieruszowskiego – dominuje rolnictwo na niskiej klasy glebach, rozdrob-

nione, głównym atutem są lasy i rzeka) wynika jednoznacznie, że dla turystów i kwaterydawców przyroda, czyste powietrze i wysoka jakość środowiska naturalnego to najcenniejsze atrakcje turystyczne i elementy wypoczynku, które decydują o ocenie tego wypoczynku i obszaru (Balińska 2009). Ponadto o możliwości rozwoju danego obszaru pod kątem turystycznym decydują w dużej mierze trzy czynniki: dostępność komunikacyjna, walory turystyczne oraz zagospodarowanie turystyczne.

Z myślą o tych mieszkańcach, których źródłem utrzymania jest lub może być agroturystyka, gastronomia i hotelarstwo opracowano produkt „Wieruszowski powiat z mapą i kompasem”. Produkt ma wpłynąć pozytywnie na poprawę atrakcyjności oferty gospodarstw agroturystycznych, podniesienie dochodów z turystyki i promocję Powiatu oraz jego walorów turystycznych. Tak więc to nie edukacja leśna była głównym motywem tworzenia tego produktu. Edukacja leśna jest jednak jego nieodzownym elementem. To właśnie od powodzenia działań edukacyjnych uzależnione jest dalsze funkcjonowanie tego produktu. Produkt niesie z sobą również aspekty badawcze dla wszystkich zainteresowanych szukaniem efektywnych i bezpiecznych sposobów udostępniania lasów oraz badaniem wpływu różnych form turystycznego i rekreacyjnego ich wykorzystywania. Obserwacje lasów, w których produkt będzie wdrażany mogą dać odpowiedź na pytanie, jak dalece i w jaki sposób turystyka może korzystać z lasu, tak by go nie niszczyć. Autorzy koncepcji produktu są przekonani, że lasy nie ucierpią, a prowadzone obserwacje i badania to potwierdzą.

Już wcześniejsze doświadczenia z realizacji zajęć z zakresu orienteeringu w lasach na terenie Powiatu Wieruszowskiego wskazują, że połączenie tego rodzaju rekreacji z edukacją przyrodniczą przynosi pozytywne rezultaty. Powiat wspólnie z Międzyszkolnym Uczniowskim Klubem Sportowym „JUNIOR” Ochędzyn zrealizował pod kierunkiem P. Adama Śliwakowskiego projekt (finansowany przez Powiat i WFOŚiGW w Łodzi), w ramach którego wszystkie dzieci i młodzież biorące udział w zabawach i zawodach orienteeringowych jednocześnie sprzątały śmieci w lesie, a mapy orienteeringowe posłużyły do nauki lokalizacji dzikich wysypisk. Takie właśnie mapy z zaznaczonymi wysypiskami, których uprzątnięcie przekraczało możliwości uczestników projektu dostarczone zostały do Urzędu Gminy Sokolniki. Kolejnym komponentem edukacyjnym projektu było poznawanie i dokumentowanie, w postaci fotografii, ciekawych gatunków roślin i pięknych okazów drzew i krzewów. Dotychczasowe doświadczenia dowodzą, że nabierające coraz szerszego zasięgu zjawisko zaśmiecania lasów to nie tylko zasługa turystów, ale w głównej mierze okolicznych mieszkańców „segregujących” odpady wg schematu, który las traktuje jak „zielone wysypisko”. Zjawisko takie sugeruje także istnienie wad systemu zbiórki odpadów i kosztów tej zbiórki, a poza tym oczywiście jest dowodem niskiej świadomości ekologicznej.

Produkt został wpisany do opracowywanego obecnie Programu Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim, który odnosić się będzie do przyjętych przez Radę Ministrów w 2002 r. „Wytycznych dotyczących zasad i zakresu uwzględniania zagad-

nień ochrony środowiska w programach sektorowych”. Znalazły się tam zapisy nie odnoszące się co prawda do pojedynczych projektów, ale niezwykle ciekawe, także z perspektywy wdrażania produktu. W planowanych do uzyskania „docelowych cech zrównoważenia sektora turystyki” zapisano m.in.: dostosowanie cech, liczby i jakości infrastruktury turystycznej do zróżnicowanej pojemności turystycznej środowiska, optymalne wykorzystanie potencjalnych, przyrodniczych możliwości rozwoju turystyki, traktowanych jako element harmonijnej aktywizacji obszarów o istotnych walorach przyrodniczych i turystycznych, jako czynnik sprzyjający wzrostowi dochodu narodowego i jakości życia mieszkańców, zapewnienie harmonijnego rozwoju różnych form turystyki, pozwalającego na dostosowanie struktury uprawianych form turystyki do optymalnego wykorzystania cech danego terenu, przy jednoczesnym zwiększeniu możliwości wyboru form, odpowiadających preferencjom konsumentów. Zgodnie z wytycznymi ma się to odbywać poprzez rozbudowę infrastruktury turystycznej przy jednoczesnej analizie chłonności turystycznej obszarów oraz stałą współpracę administracji państwowej, służb leśnych i jednostek samorządu terytorialnego. Badania ruchu turystycznego prowadzone będą w oparciu o bardzo precyzyjne dane dotyczące ilości sprzedanych map dla poszczególnych tras. Oddziaływanie ruchu turystycznego na środowisko badane będzie przez leśników. Wyniki badań posłużą do ewentualnych zmian w usytuowaniu punktów kontrolnych, co spowoduje przeniesienie ruchu na inny obszar.

Od wyników prowadzonych badań zależeć będzie dalszy rozwój produktu. Badania pozwolą określić zainteresowanie turystów i wpływ ruchu turystycznego na obszary leśne (antropopresja) w Powiecie. Przykładem bardzo ciekawych badań, które przydatne mogą być również w tym przypadku są badania Aleksandry Turkowiak dotyczące oceny podatności lasów Wielkopolskiego Parku Narodowego na degradację w wyniku działalności turystycznej. Były to badania wykorzystujące metodę wieloczynnikową, w której czynnikami kształtującymi wrażliwość drzewostanów na degradację były: typ siedliskowy lasu, stan siedliska, dominujące gatunki drzew, ich wiek, procentowy udział jednego gatunku w drzewostanie, wilgotność gleb, powierzchnię budowę geologiczną oraz spadki terenu.

Wdrażanie produktu rozpoczęto w 2009 r. Następnymi działaniami będą: druk Przewodnika „Przyrodnicze wędrówki po Powiecie Wieruszowskim”, promocja produktu na targach turystycznych, szkolenia właścicieli gospodarstw agroturystycznych, badania ruchu turystycznego i ich oceny produktu, badania i ocena wpływu na środowisko, rozbudowa strony internetowej poświęconej produktowi: www.mapaikompas.powiat-wieruszowski.pl.

Produkt ten ma być wizytówką powiatu. Dlatego też dużą rolę przywiązuje się do kwestii ochrony lasów. „Trasy” wyznaczono z dala od obszarów chronionych i cennych przyrodniczo, turystykę powiązano z edukacją leśną. Produkt ten ma szansę stać się ciekawą formą wypoczynku i edukacji leśnej jednocześnie. Co ważne edukacji bezpośrednio w lesie, nie przy komputerze, edukacji, która pozwala dotknąć, poczuć

i przekonać się że mamy do czynienia z organizmami żywymi, mającymi także swoje potrzeby życiowe. Jest to szansa na edukację w czasie wolnym, na kształtowanie turysty świadomego, potrafiącego czerpać radość z lasu nie niszcząc go. Jest szansą na jednoczesną edukację całej rodziny, zarówno dorosłych jak i dzieci. Wcześniejsze doświadczenia autorów projektu, jak i wnioski osób zawodowo zajmujących się ochroną lasów dowodzą, że brak wiedzy o lesie i jego mieszkańcach jest podstawą negatywnych postaw. Turysta, który lasu nie zna, nie zna jego mieszkańców częściej go niszczy niż ten, który świadom jest jakie znaczenie mają lasy, który wie, że powinien ominąć napotkane skupisko roślin, bo te są pod ochroną lub po prostu są podatne na zdeptanie, który wie, że wyrzucona foliowa torba może być pułapką dla zwierząt.

Literatura

- Balińska A. 2009. *Walory turystyczne w tworzeniu i realizacji produktu turystycznego*. W: Anderwald D. i in. (red.) *Turystyka w lasach i na obszarach przyrodniczo cennych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 36-43.
- Borecki T. *Potrzeba leśnej edukacji*. www.tpl.org.pl
- Ćwiek P. *Przepisy prawne dotyczące edukacji leśnej – przegląd i propozycje*. www.tpl.org.pl
- Hurba M. 2009. *Możliwości rozwoju turystyki na obszarach przyrodniczo cennych na przykładzie Gminy Sosnowica*. W: Anderwald D. i in. (red.) *Turystyka w lasach i na obszarach przyrodniczo cennych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 50-58.
- Jakubowska A. *Leśna edukacja dorosłych – pierwszym krokiem w leśnej edukacji dzieci i młodzieży*, www.tpl.org.pl Leśna edukacja – artykuły.
- Mandziuk A., Janeczko K. 2009. *Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasu w aspekcie marketingowym*, W: Anderwald D. i in. (red.) *Turystyka w lasach i na obszarach przyrodniczo cennych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 65-72.
- Paśchalis-Jakubowicz P. 2009. *Leśnictwo a leśna turystyka i rekreacja*, W: Anderwald D. i in. (red.) 2009. *Turystyka w lasach i na obszarach przyrodniczo cennych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 29-36.
- Pigan M. 2009. *Rola Lasów Państwowych w propagowaniu turystyki przyrodniczo-Leśnej*. W: Anderwald D. i in. (red.) *Turystyka w lasach i na obszarach przyrodniczo cennych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 14-21.
- Szujecki A. 2009. *Wielkopowierzchniowa ochrona przyrody w Lasach Państwowych*. Anderwald D. (red.) *Zdobywcze nauki i techniki dla ochrony przyrody w lasach*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 2 (21): 10-17.

Rafał Barszczewski

Starostwo Powiatowe w Wieruszowie
ekd1212@interia.pl